

Омельченко Людмила

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри психології,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

м. Київ, Україна

omelchenko2006@nubip.edu.ua

ЗНАЧЕННЯ ФАСИЛІТАЦІЇ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОМУ СУПРОВОДІ ОСВІТИ ЗДОБУВАЧІВ У ЧАСІ ВІЙНИ ТА ПЕРІОД ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті розглядається зміст та значення фасилітації в освітньому процесі, зокрема періоду воєнного стану, розглядаються наукові концепції фасилітації, виокремлені основні ознаки освітнього спілкування (пізнання особистості, емпатія, самоствердження, підвищення рівня морального розвитку, відкрита позиція) та завдання педагога-фасилітатора, обґрунтовано значення фасилітації міжособистісної взаємодії здобувачів в освітньому процесі.*

***Ключові слова:** безпечне освітнє середовище, фасилітація, освітнє спілкування, ознаки психологічно оптимального освітнього спілкування, якості педагога-фасилітатора.*

***Annotation.** This article examines the content and significance of facilitation in the educational process, particularly during martial law. It examines scientific concepts of facilitation, highlights the key characteristics of educational communication (personality awareness, empathy, self-affirmation, increased moral development, and an open stance) and the tasks of the teacher-facilitator, and substantiates the importance of facilitation in the interpersonal process.*

***Key words:** safe educational environment, facilitation, educational communication, characteristics of psychologically optimal educational communication, qualities of the teacher-facilitator.*

Вступ. Однією з нагальних проблем освітньої царини України часу війни є збереження якості освіти. Незважаючи на системні реформи, запроваджені в зазначеній галузі, постійне переживання здобувачами екстремальних ситуацій спричинює хронічний стрес, емоційне вигорання, що негативно позначається на когнітивних функціях здобувачів, їхній мотивації до здобуття освіти. Описана ситуація збіглася в часі зі швидким розвитком інформаційних освітніх технологій, наслідком яких стала зміна змісту ролі педагога як одного із суб'єктів освіти. А тому природно, що в українському суспільстві зріс запит на психологічно безпечне розвивальне освітнє середовище, у якому підвищується освітня активність здобувача, а значущість педагога полягає в здатності створити психологічно сприятливі умови для розвитку стресостійкості, саморозвитку, самореалізації здобувача, усвідомлення ним цінності своєї особистості. А отже, особливої ваги набуває педагогічна фасилітація як особливий вид професійної діяльності освітянина, а також усвідомлення педагогом змін структури та функцій освітнього спілкування, що уможливають задоволення актуальних вимог сьогодення [2; 4; 5].

Мета статті: висвітлити результати теоретичного дослідження значення фасилітації в психолого-педагогічному супроводі освіти здобувачів у часі війни та період відновлення України.

Результати дослідження. Аналіз поняття «фасилітація» дав змогу виявити його латинське походження, прямий переклад українською мовою – легкий. Соціальна фасилітація – явище, що активно досліджувалося науковцями в галузі соціальної психології. Учені зазначеної царини пояснюють його як реакцію суб'єкта діяльності на присутність іншого. Психологи виявили дві тенденції зазначеної реакції:

1) поява соціальної напруги при виконанні діяльності, яка виникає за присутності інших, що зумовлює прояв провідних реакцій людини,

2) поява достатнього рівня напруги, якого бракувало людині, при виконанні діяльності.

Якщо присутність іншого зумовлює підвищення рівня напруги людини до оптимального, то діяльність може покращуватися (ефект фасилітації), якщо ж рівень надмірний – то якість дій погіршується. Особливості зазначеного соціально-психологічного явища застосували на практиці – поширення набула фасилітація соціальної взаємодії: підвищення продуктивності взаємодії з допомогою фасилітатора – актуалізація образів зазначеної інтеракції у свідомості суб'єктів (самої ситуацій, її учасників) [3].

Зазначений ефект проявляється в процесі сприйняття суб'єктом діяльності інших, звідси впливає розуміння його психологічних механізмів: ідентифікація, категоризація, порівняння, рефлексія. Так, взаємодіючи з іншими людьми чи сприймаючи присутність інших, індивід сприймає та оцінює результати своєї діяльності, порівнюючи їх із досягненнями інших, своїми очікуваннями чи очікуваннями присутніх, зіставляє їх зі своїми уявленнями про ідеальний образ здійснюваних дій. У цей час він переживає підвищення напруги. Якщо оцінені таким чином результати діяльності його задовольняють, то, по суті, індивід переживає збіг образів Я-ідеального та Я-соціального, що й зумовлює задоволення. Якщо ж результати суб'єктивного оцінювання не на користь суб'єкта діяльності, проявляється когнітивний дисонанс, зумовлений розбіжністю Я-ідеального та Я-соціального, що зумовлює високий рівень психоемоційної напруги індивіда. Значущість соціальної фасилітації полягає в створенні умов, що сприяють подоланню когнітивного дисонансу: надання підтримки суб'єктам взаємодії в подоланні своїх обмежень, створенні ситуації розвитку [8].

Зазначену концепцію адаптували й до системи освітньої взаємодії. Наприклад, К. Роджерс, визначаючи особливості педагогічної комунікації [7],

наголошував на значущості сукупності ознак, що сприяють покращенню результатів педагогічної взаємодії (табл. 1).

Таблиця 1

Ознаки педагогічної комунікації

Ознака	Сутність	Завдання педагога-фасилітатора
Пізнання особистості	у комунікації педагог осягає особистість здобувача, водночас повсякчас здійснює самопізнання	сприяти самовираженню здобувача, прояву його позитивних рис
Емпатія	розуміння почуттів та переживань здобувача, співчуття, співпереживання, турбота	підтримка в налагодженні психологічного контакту на перших етапах комунікації
Самоствердження	Формування самооцінки, переживання цінності свого Я, становлення індивідуальних особливостей здобувача	сприяння у формуванні адекватної самооцінки, допомога в усвідомленні цінності свого Я, своєї індивідуальності
Підвищення рівня морального розвитку	усвідомлення та прийняття морально-етичних цінностей	створення умов для духовного зростання як здобувача. Так і педагога
Відкрита позиція	доступність співрозмовників у комунікації	створення умов для вільного надавання інформації
Обмін	обмінювання думками, ідеями, значеннями, емоціями, діями, нормами	підтримка зазначеного обміну

Фасилітація педагогічної взаємодії сприятиме опануванню здобувачами програмного матеріалу, допомагатиме досягненню програмних результатів, виробленню життєво та професійно важливих компетенцій, їхньої здатності опановувати невизначеність. Педагогу-фасилітатору належить створити таке середовище, що спонукає здобувачів до активної освітньої діяльності як у межах занять, так і в процесі самоосвіти; формуванню їх внутрішньої мотивації до освіти, саморозвитку, самопізнання.

Фасилітація в педагогічній взаємодії сприятиме налагодженню психологічно оптимального середовища, що сприятиме підвищенню стресостійкості здобувачів, розумінню цінності освіти для їхнього особистісного та професійного розвитку, самореалізації.

Педагогічна фасилітація створює умови, за яких здобувачі активно використовують власний досвід, а також набувають нових здатностей, що стають підґрунтям розвитку їхнього творчого потенціалу, самоактуалізації як в освітній, так і громадській сферах [1].

Аналіз рольових очікувань до педагога, як одного із суб'єктів освітньої взаємодії, дає змогу виокремити якості особистості, що визначатимуть його спроможність впроваджувати фасилітативне спілкування в практику освітнього процесу: усвідомлення свого професійного вибору, розуміння професійного призначення, орієнтація на гуманістичні цінності, форми професійної спрямованості (орієнтація на здобувача, прагнення до саморозвитку, самовдосконалення, педагогічний оптимізм, відкритість до інновацій, орієнтація на успіх).

Педагог-фасилітатор не здійснює експертизу освітнього процесу, не ставить перед собою завдання управляти ним – він забезпечує можливість здобувачів досягти поставлених цілей у спільній діяльності. А тому в центрі його уваги – міжособистісна комунікація здобувачів, методичні підходи до реалізації професійних завдань.

Фасилітація педагогічної взаємодії передбачає створення сприятливого соціально-психологічного клімату, моделювання освітніх інтеракцій здобувачів, актуалізацію їхньої здатності створювати інтелектуальне поле, активізувати їхню діяльність. Л. Ортквіст-Аренс та Р. Торосян у своїх дослідженнях довели, що результатом фасилітації є:

- оптимальна атмосфера, що дає змогу здобувачам надихатися на дослідження,
- прагнення до вирішення проблемних завдань,

- формування відкритості до нового, прийняття викликів сьогодення, опанування невизначеності.

Здобувачі, які мають змогу взаємодіяти в психологічно безпечному розвивальному середовищі, формують здатність цінувати можливість набуття досвіду спільної діяльності, відповідальне ставлення до завдання, яке виконують [6].

На думку згаданих авторів, фасилітатор – це людина, яка вільно володіє способами допомоги у створенні психологічної атмосфери, що надихає на проведення досліджень; прийняття викликів, які постають перед учасниками групи; навчання та продуктивність. Основними рисами лідерства фасилітатора є здатність впливати на хід дискусії, допомагати вирішувати суперечності чи конфлікти, що виникають під час взаємодії, допомагати усвідомленню важливості набуття досвіду взаємодії, повага до результатів спільної діяльності. Зазначене сприятиме підвищенню відповідальності учасників педагогічного спілкування за виконуване завдання. Причому фасилітатор бере участь в обговоренні інтелектуальних завдань, але не нав'язує групі ідеї щодо способів вирішення завдання, не зловживає владою [6].

Висновки. Отже, фасилітація міжособистісної взаємодії здобувачів – це ефект педагогічної взаємодії, що відбувається в суб'єкт-суб'єктному спілкуванні. Значення фасилітації полягає в розвитку стресостійкості здобувачів, актуалізації їхнього особистісного творчого потенціалу, підвищенні продуктивності взаємодії, формуванні усвідомлення важливості набутого досвіду та відповідальності за виконуване завдання. Визначальними чинниками зазначеного процесу є особливий стиль взаємодії, наявність особистісних якостей педагога, що визначають можливість запровадження фасилітації в практику освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Курлянд З., Фокша О., Поповський Ю. (2018). Дослідження педагогічної фасилітації учителя як вітагенної педагогічної технології. *Science and Education*. Issue 4. P. 168-176.
2. Омельченко Л.М. (2025). Ефективне освітнє спілкування як чинник якості освіти. *Наукові перспективи*. № 11 (65). С. 2563-2581. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-11\(65\)-2568-2581](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-11(65)-2568-2581)
3. Myers D.G. (2005) *Social Psychology*. McGrawHill. 593 p.
4. Omelchenko, L. (2022). The role of the facilitator in the context of subject-subject pedagogical communication. *Humanities Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy*, 10(3), 146-151. [https://doi.org/10.31548/hspedagog13\(3\).2022.146-151](https://doi.org/10.31548/hspedagog13(3).2022.146-151).
5. Omelchenko, L. (2024). Effective communication: Signs, factors, procedural characteristics. *Humanities Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy*, 12(3), 78-89. <https://doi.org/10.31548/hspedagog/3.2024.78>
1. Ortquist-Ahrens L., Torosyan R. (2024). The Role of the Facilitator in Faculty Learning Communities: Paving the Way for Growth, Productivity, and Collegiality. *Journal on Excellence in College Teaching*, 1(1). URL: <https://celt.miamioh.edu/index.php/JECT/article/view/958> (дата звернення: 19.02.2026).
6. Rogers C. (1946). Significant aspects of client-centered therapy. *Am Psychol*. Oct;1(10):415-22. doi: 10.1037/h0060866. PMID: 20280375.
7. Rough J.(1997). Dynamic facilitation and the magic of self-organizing change. *The Journal for Quality and Participation*. Vol. 20. Is. 3. P. 34–38.